

นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก

กิตติ กันภัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎกมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาเนื้อหาที่เป็นศาสตร์และมโนทัศน์เกี่ยวกับการสื่อสารที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎก จากการใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาพบว่านิเทศศาสตร์ของพระพุทธเจ้าปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก 23 เล่ม ทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก จากทั้งหมด 45 เล่ม จัดหมวดหมู่ออกได้เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับปรัชญานิเทศศาสตร์ ได้แก่ อภิปรัชญาการสื่อสาร ญาณวิทยาการสื่อสาร และคุณวิทยาการสื่อสาร หัวข้อเรื่องหรือมโนทัศน์หลักของการสื่อสารแนวพุทธที่พบได้แก่ ปฏิจจนูปบาทซึ่งมีแนวคิดเรื่องผัสสะเป็นหัวใจของการสื่อสารภายในบุคคล ชันธและอัตตาอันเป็นทั้งเหตุและผลของการสื่อสาร อนุสาสนี ปาฏิหาริย์อันเป็นฤทธิ์ที่นำมาย่อยของการสื่อสาร อำนาจซึ่งเป็นมโนทัศน์หลักประการหนึ่งของวงวิชาการนิเทศศาสตร์ สตรีและบุรุษ ซึ่งเป็นอีกกระบวนการหนึ่งของนิเทศศาสตร์ ภาษากับการสืบทอดความหมายในทัศนะของพุทธศาสตร์ การทะเลาะวิวาท รวมทั้งสารณียธรรมอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่ม/องค์กร และเรื่องอื่นๆ อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการพูดซึ่งมีเนื้อหาละเอียดพิสดารมากกว่า 32 เรื่อง

ความนำ

หากวิเคราะห์จากความเก่าแก่ของแนวคิดการสื่อสารที่ถือกันว่าเป็นวิทยาการสมัยใหม่แล้วจะพบว่า “Communications” เป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นในยุโรปก่อน โดยสมาชิกคนสำคัญของสำนักกิวฟากซ์ (Frankfurt School) เช่น มักซ์ ฮอกไฮม์เมอร์ (Max Horkheimer) ทีโอดอร์ ออดอร์โน (Theodore Adorno) และวัลเทอร์ เบเนยามิน (Walter Benjamin) ในช่วงต้นของทศวรรษ 1920 โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาเยอรมันคนสำคัญคือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) และฟรีดริช เอ็งเงิล (Friedrich Engel) จากการตั้งคำถามต่อสถาบันสื่อมวลชนว่าทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมอย่างไร ภายหลังจากการเกิดสงครามโลกทั้งสองครั้ง ในเวลาใกล้เคียงกัน สำนักคิด (school) และสถาบันวิจัย (research institute) ด้านการสื่อสารในสหรัฐอเมริกา จึงเกิดขึ้น (Rogers, 1994) เพื่อตอบคำถามและแก้ปัญหาภายใต้บริบทการเมืองและเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี

ประมาณ 40 ปีต่อมา วิทยาการนิเทศศาสตร์ของไทยจึงถือกำเนิดขึ้นโดยการก่อตั้งคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2512 และได้ขยายวงกว้างไปยังมหาวิทยาลัยชั้นนำรวมทั้งมหาวิทยาลัยเอกชนของประเทศอย่างต่อเนื่อง เป็นที่สังเกตได้ว่า หลักสูตรและแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการเรียนการสอนและการวิจัยตลอดระยะเวลากว่า 40 ปี ล้วนเป็นการ “นำเข้า” จากทฤษฎีการตะวันตกยุโรปและสหรัฐอเมริกาแทบทั้งสิ้น

แนวคิดและทฤษฎีสายหลัก 7 สาย (Littlejohn & Foss, 2005) ได้แก่ สัญลักษณ์ศาสตร์ (The semiotic tradition) ปรากฏการณ์นิยม (The phenomenological tradition) ระบบข้อมูลข่าวสาร (The cybernetic tradition) จิตวิทยาและสังคมวิทยากับการสื่อสาร (The socio-psychological tradition) สังคมและวัฒนธรรมกับการสื่อสาร (The socio-cultural tradition) ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical tradition) และวาทศาสตร์ (Rhetorical tradition) ได้รับการคิดค้น วิจัย และสั่งสมจนกลายเป็นสายวิชาการที่เข้มแข็ง (institutionalized

and cultured) และนำไปใช้โดยคณะวิชาและสถาบันต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทยด้วย อาจกล่าวได้ว่าความรู้ที่ใช้ในการขับเคลื่อนประเทศและพัฒนามนุษย์ของไทย ในด้านการสื่อสารเป็นความรู้ที่เกิดจากหลักปรัชญา ความเชื่อ และวิถีคิดแบบตะวันตก ซึ่งไม่แตกต่างจากประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ทั้งปวง

ถึงแม้ว่าวิทยาการนิเทศศาสตร์แบบตะวันตกจะได้รับการยอมรับและแพร่หลายไปทั่วโลก แต่ภายในแวดวงวิชาการตะวันตกเองก็ยังถกเถียงและโต้แย้งถึงอภิปรัชญา (metaphysics) ภาววิทยา (ontology) ญาณวิทยา (epistemology) และคุณวิทยา (axiology) ของศาสตร์และองค์ความรู้เหล่านั้น เช่น การเกิดของปรัชญาและแนวคิดหลังสมัยใหม่ (post-modernism) ซึ่งเสนอเรื่องความไม่มีอยู่จริงของความรู้ที่มีมาก่อน เป็นต้น

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นคนไทยและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นคนพุทธที่นับถือพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าครอบคลุมทั้งปรัชญาและศาสตร์ที่อุดมไปด้วยความรู้ในแทบทุกด้าน จึงเป็นที่น่าถกเถียงว่าในคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกนั้นคงต้องบรรจุความรู้ที่เกี่ยวกับนิเทศศาสตร์เอาไว้ด้วยแน่ เฉกเช่นเดียวกับความรู้ทางจิตศาสตร์ นิติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้แล้ว (เช่น ปยุตโต 2542 และ ปยุตโต 2545) หากได้มีการศึกษาพระไตรปิฎก อันเป็นหลักฐานสำคัญที่สุดในการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระเถระสาวกแล้ว ผู้วิจัยเชื่อว่าคงจะได้พบความรู้ทางนิเทศศาสตร์ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพระไตรปิฎกทั้ง 45 เล่มนั้นเป็นจำนวนมากอย่างแน่นอน และหากนำความรู้เหล่านั้นมาจัดระบบและนำเสนอโดยละเอียดก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษา นำไปประยุกต์ใช้ และวิจัยในเชิงลึกเพื่อสร้างสรรค์นิเทศศาสตร์ในแบบฉบับภูมิปัญญาตะวันออกต่อไป

วัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษา

จากการตั้งโจทย์การวิจัยดังกล่าว ทำให้ได้วัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ 1) เพื่อค้นหาคำความรู้เกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก และ 2) เพื่อจัด

หมวดหมู่ความรู้เกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้เพียงการจัดหมวดหมู่แนวคิดและความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเท่านั้น ส่วนการเปรียบเทียบแนวคิดและความรู้ระหว่างสิ่งที่พบในพระไตรปิฎกกับวิชาการตามแบบฉบับตะวันตกนั้น ควรเป็นการวิจัยในโอกาสต่อไป

ผู้วิจัยศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับย่อความของ สุชีพ ปุญญานุภาพ และพระไตรปิฎกฉบับเต็ม 45 เล่ม จัดพิมพ์เป็นภาษาไทยโดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสารและวิเคราะห์เนื้อหา ระยะเวลาที่ใช้วิจัยประมาณ 12 เดือน (มิถุนายน พ.ศ. 2554 – พฤษภาคม พ.ศ. 2555)

ผู้วิจัยคาดหวังประโยชน์จากการวิจัยครั้งนี้ในแง่ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์จากการรื้อฟื้นและรวบรวมความรู้เก่าที่มีอยู่เดิมของตะวันออกและของไทย การนำองค์ความรู้ที่พบไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนนิเทศศาสตร์ในทุกระดับการศึกษา และการนำองค์ความรู้ที่พบไปใช้ในการพัฒนามนุษย์ สถาบันสื่อ และสังคมไทย เพื่อยกระดับคุณภาพและคุณธรรมจริยธรรมในการสื่อสารอันเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างสรรค์สันติภาพและความสุขของมนุษย์

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมอันได้แก่ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ 1) ประวัติศาสตร์และโครงสร้างเนื้อหาของ

พระไตรปิฎก 2) กระบวนทัศน์และวิทยวินัยนิเทศศาสตร์ (discipline) ตั้งแต่ช่วงแรกเกิดที่ต้องอาศัยปรัชญาจนพัฒนาการเป็นศาสตร์เต็มตัวที่ประกอบด้วยสำนักวิชาและวิทยมณฑลต่างๆ 3) มโนทัศน์นิเทศศาสตร์ของพระพุทธเจ้า เช่น รัมมจักกัปปวัตตนสูตรคือการประกาศธรรมอันเป็นการสื่อสารพระศาสนาครั้งแรก และครั้งสำคัญของพระพุทธเจ้า คุณสมบัติพื้นฐานของพระพุทธเจ้าในฐานะนักนิเทศศาสตร์ ได้แก่ ทศพลญาณ 10 อนุศาสนีปาฏิหาริย์ 3 และวจาสุภาษิต 5 และเทคนิคการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพหรือพุทธลีลาในการสอนต่างๆ 4) ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ ทั้งนิเทศศาสตร์ นิติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ การทบทวนวรรณกรรมต่างๆ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย สร้างกรอบวิเคราะห์ และเสนอผลการศึกษาในครั้งนี้ได้

วิธีวิจัย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางในการศึกษา โดยเครื่องมือวิจัยที่ใช้คือการวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยมีรายละเอียดดังนี้

เครื่องมือวิจัยเอกสารและการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้เป็นการวิเคราะห์โดยการลงรหัสและจัดหมวดหมู่เนื้อหาโดยมีกรอบและแนวทางการจัดหมวดหมู่ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมเป็นเกณฑ์

ตัวอย่างตารางลงรหัสเนื้อหาเป็นดังนี้

เรื่อง	พระวินัยปิฎก	พระสุตตันตปิฎก	พระอภิธรรมปิฎก
1. ปฏิจจสมุปบาท (อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป อายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรามรณะ)	4/มหาขันธกะ/โพธิกถา และอุรวลปาฏิหารยิกถา	11/สังคีตสูตร/สังคีตหมวด 5 12/สีหนาทวรรค/มรุตปิณฑิก สูตร และสัมมาทิฏฐิสูตร 12/มหายมกวรรค/ มหาอัสดปรสูตร 12/จุฬยมกวรรค/ มหาเวทัลลสูตร 14/อนุปทวรรค/เสวตีพพา เสวตีพพสูตร	

ผู้วิจัยใช้รหัสตัวเลขแสดงเลขที่เล่มของพระไตรปิฎกตามด้วยหมวดของเนื้อหานั้นๆ และแยกการค้นพบไว้ในปิฎกต่างๆ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมี 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาพระไตรปิฎกฉบับย่อความ ผู้วิจัยได้ค้นหาและถอดความรู้ที่เกี่ยวกับการสื่อสารจากเอกสารสำคัญ คือ พระไตรปิฎกสำหรับประชาชนฉบับย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี 45 เล่ม ของสุชีพ ปุณฺณานุภาพ (2550) โดยศึกษาทั้ง 3 ปิฎก คือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกจำนวนทั้งสิ้น 820 หน้าทั้งนี้โดยการอ่านและลงรหัสเนื้อหาที่เกี่ยวกับการสื่อสารในมิติต่างๆ ในหน้าที่พบและจัดทำตารางเนื้อหาเพื่อแยกแยะหมวดหมู่หัวข้อต่างๆ ที่พบในปิฎกทั้ง 3

ขั้นที่ 2 การศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับเต็มและอรรถกถา ภายหลังจากพบข้อค้นพบต่างๆ ในขั้นต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาพระไตรปิฎกฉบับเต็ม 45 เล่ม ฉบับภาษาไทยพิมพ์โดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในส่วนที่ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับข้อความรู้ที่พบในขั้นแรก ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับความรู้เหล่านั้นในรายละเอียด

เมื่อพบว่าข้อความใดไม่ชัดเจนหรือไม่สามารถทำให้ผู้วิจัยเข้าใจได้ ผู้วิจัยจะศึกษาในอรรถกถาหรือตำราเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอื่นๆ ซึ่งขยายความและมีคำอธิบายเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นต่อไป

ขั้นที่ 3 การจัดหมวดหมู่ความรู้ (categorization of the body of knowledge) การจัดหมวดหมู่ใช้วิทยวินัย (discipline) ทางนิเทศศาสตร์เป็นเกณฑ์ เช่น ปรัชญา การสื่อสาร จริยศาสตร์การสื่อสาร เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรื่องหรือประเด็นแนวคิดที่พบในพระไตรปิฎกว่าเกี่ยวข้องกับสาขาใด โดยผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดของแต่ละสาขาวิชาเป็นเกณฑ์ในการคัดกรองเรื่องในพระไตรปิฎก เช่น สำหรับสาขาปรัชญานิเทศศาสตร์ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของ European Communication Research and Education Association ที่กำหนดให้ปรัชญาการสื่อสารครอบคลุมเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีการสื่อสารกับเนื้อหาวิชาปรัชญาที่ศึกษากันอยู่ทั่วไป เช่น อภิปรัชญาและกวีวิทยา (metaphysics and ontology) ปรัชญากับภาษา (philosophy of language) ญาณวิทยา (epistemology) ปรัชญาสังคมและการเมือง และจริยศาสตร์ เป็นต้น เป็นเกณฑ์ในการจัดหมวดหมู่ความรู้จากพระไตรปิฎก

ขั้นที่ 4 การสัมภาษณ์ (in-depth interview) ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณสมบัติเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องพระไตรปิฎกและศาสตราจารย์ด้านการสื่อสารเป็นผู้ให้ข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับการสื่อสารที่พระพุทธเจ้าทรงสอนผู้ให้สัมภาษณ์หลักที่ได้รับการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive selection) ได้แก่ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ระวี ภาวิไล ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุกัญญา สุตบรรพต รองศาสตราจารย์ ดร.สวณิต ยมาภัย รองศาสตราจารย์ ดร.อรรณพ ปิณฑิโรวาท และพระมหาวิฑูริย์ ว.วชิรเมธี มหาวิทยาลัยพุทธ-เศรษฐศาสตร์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบมโนทัศน์การสื่อสารปรากฏกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก 23 เล่ม จากทั้งหมด 45 เล่ม ได้แก่เล่มที่ 1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 31, 33, 34 และ 35 ครอบคลุมทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก โดยพบในพระสุตตันตปิฎกมากที่สุด

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่จัดเข้าในวิทมนทลปรัชญาการสื่อสาร และส่วนที่ 2 เป็นเนื้อหาที่สามารถจัดเข้าเป็นเรื่องจริยศาสตร์การสื่อสารได้โดยเฉพาะรายละเอียดเป็นดังนี้

ผลการวิจัยส่วนที่ 1

เนื้อหาที่พบในส่วนที่ 1 นี้ จัดได้ว่าเป็นทั้งปรัชญาบริสุทธิ์และปรัชญาประยุกต์ ซึ่งอธิบายเรื่องการสื่อสารของมนุษย์ในบริบทต่างๆ ตามโจทย์หรือคำถามหลักของปรัชญา เนื้อหาเหล่านี้คือความรู้เกี่ยวกับปรัชญานิเทศศาสตร์

ความรู้ปรัชญาการสื่อสารหรือปรัชญานิเทศศาสตร์จากพระไตรปิฎกโดยพระพุทธเจ้าและพระสาวกนี้ สามารถแยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

1) ปฏิจัสมุปบาทคือคำอธิบายอภิปรัชญา/ภววิทยาญาณวิทยา และคุณวิทยาการสื่อสารที่สำคัญที่สุด

ปฏิจัสมุปบาท หมายถึง การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมี สิ่งทั้งหลายนี้ได้แก่องค์ประกอบ 12 ประการ คือ อวิชชา (ความไม่รู้) สังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) วิญญาณ (ความรู้ารมณ์) นามรูป (ความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรม) สฬายตนะ (ภาวะที่อายตนะที่เกี่ยวข้องปฏิบัติหน้าที่โดยสอดคล้องกับสถานการณ์นั้นๆ) ผัสสะ (การเชื่อมต่อความรู้กับโลกภายนอก) เวทนา (ความรู้สึกลึก) ตัณหา (ความทะยานอยาก) อุปาทาน (ความยึดติดถือมั่น) ภพ (กระบวนการพฤติกรรมทั้งหมดที่แสดงออกเพื่อสนองตัณหาอุปาทานนั้น) ชาติ (การเกิดความตระหนักในตนว่าอยู่หรือไม่ได้อยู่ในภาวะชีวิตนั้นๆ) ชรามรณะ (ความล้าในในความขาด พลาด หรือพรากแห่งตัวตนจากภาวะชีวิตอันนั้น) ปฏิจัสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่มีความมุ่งหมายเพื่อแสดงกระบวนการเกิด-ดับของทุกข์จากคำถามเชิงปรัชญาเช่นว่า การสื่อสารคืออะไร การสื่อสารเป็นอย่างไร (เป็นไปตามกฎธรรมชาติอะไร) การสื่อสารเป็นไปอย่างไร (เป็นไปโดยกระบวนการใดอย่างไร) การสื่อสารนั้นจริงหรือไม่ มนุษย์รับรู้การสื่อสารได้อย่างไร การสื่อสารทำให้เกิดความรู้หรือไม่ ความรู้ที่ได้จากการสื่อสารเป็นอย่างไร การสื่อสารที่ดีเป็นอย่างไร มาตรฐานในการตัดสินความดีความชั่วของการสื่อสารคืออะไร การสื่อสารควรให้เป็นไปอย่างไร การสื่อสารควรเป็นอยู่อย่างไร สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับปฏิจัสมุปบาทนั้นสามารถให้คำตอบเกี่ยวกับคำถามเหล่านี้ได้ กล่าวคือ

การสื่อสารเกิดขึ้นอย่างมีเงื่อนไข การสื่อสารคือกระบวนการทำงานของจิตภายหลังจากการเกิดผัสสะอันเป็นการกระทบระหว่างอายตนะภายใน เช่น ตาและหู กับอายตนะภายนอก เช่น รูปและเสียง การสื่อสารมีลักษณะเป็นโครงสร้างและมืองค์ประกอบย่อยๆ ที่สัมพันธ์หรือเกิดต่อเนื่องกันไปเป็นสาย จากผัสสะไปจนถึงชาติ ชรามรณะ โสกะ (ความแค้นใจ) ปริเทวะ (ความรำไร) ทุกข์ โทมนัส (ความเสียใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) อันเรียกรวมว่าความทุกข์ โดยสาระแล้วการสื่อสารจึงไม่มีอยู่จริงเพราะข้อมูลเบื้องต้นที่แท้จริงไม่มี มีแต่ข้อมูลเริ่มต้นอันเกิดแต่ผัสสะของอายตนะ กล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นสมมติบัญญัติอันเกิด

จากการปรุงแต่งในกระบวนการปฏิจกสมุปบาท การสื่อสารเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์คือ อนิจจังเพราะความแปรไป พุขังเพราะความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และอนัตตาเพราะความไร้ตัวตน

มนุษย์หลงยึดถือว่าการสื่อสารมีแก่นสารสาระจริงจัง และสำคัญผิดว่าสิ่งที่รู้จากการสื่อสารนั้นคือความรู้ แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงข้อรู้หรือข้อมูลอันเกิดจากการปรุงแต่งของจิตภายหลังจากการเกิดผัสสะในกระบวนการปฏิจกสมุปบาทเท่านั้น การสื่อสารได้สร้างโลกส่วนตัวของปัจเจกชนขึ้นจากข้อมูลหลากหลายอันเป็นสมมติบัญญัติเหล่านั้น โดยความรู้ที่แท้จริงอันหมายถึงความรู้เท่าทันกระบวนการตามธรรมชาติของขณะรู้ เช่นว่า ผัสสะคืออะไร อะไรกระทบกับอะไร ตอนไหนนั้นไม่ถูกรู้โดยมนุษย์ สิ่งนี้ทำให้วงจรปฏิจกสมุปบาทดำเนินสืบต่อเนื่องกันจากต้นทางของการสื่อสารคือผัสสะไปจนถึงปลายทางแห่งทุกข์คือ ชรา และมรณะ

การสื่อสารในทัศนะของพุทธศาสนานั้นโดยสภาวะธรรมชาติแล้วไม่มีดีไม่มีชั่ว เป็นธรรมชาติกลางๆ แต่มีการแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารนั้นทำให้เกิดทุกข์และความสุขได้ โดยปัจจัยสำคัญคือ ผัสสะนั้นเป็นการกระทบกันระหว่างตาหูและรูปเสียงชนิดใด และเมื่อเกิดการกระทบแล้วเกิดการปรุงแต่ง (สังขาร) ไปในทิศทางใด เป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรม ดังนั้นการสื่อสารควรเป็นอยู่โดยการเลือกอายตนะภายนอกอันหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ในการสร้างผัสสะที่จะนำไปสู่กุศลธรรมนั่นเอง

2) ชันธและอัตตาคือ มโนทัศน์ทางพุทธศาสตร์ที่อธิบายภววิทยาและญาณวิทยาการสื่อสารได้ในอีกลักษณะหนึ่ง

โดยอาศัยรูปชันธ เช่น อายตนะภายในคือ ตาและหู และนามชันธทั้ง 4 ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ การสื่อสารจึงเป็นไปได้ หากไม่มีชันธ การสื่อสารก็ไม่อาจเกิดขึ้น การสื่อสารของมนุษย์จึงเกิดจากชันธ โดยอาศัยกระบวนการเดียวกันนี้ การสื่อสารเองก็ได้สร้างนามชันธใหม่ๆ ขึ้นตลอดเวลา นามชันธเหล่านี้คือโลกส่วนตัวของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นเวทีดำเนินชีวิต

มนุษย์ผู้สื่อสารได้หลงผิดว่าโลกของตนนั้นเป็นจริงเป็นจัง และปรุงแต่งว่ามีตัวตน บุคคลที่มีชีวิตจิตใจ รู้โลก การมีตนมีบุคคลอยู่ในโลกจึงเป็นเพราะมีการสื่อสาร แต่ก็มีหรือเป็นโดยความรู้ไม่เท่าทันตามสภาวะความเป็นจริงว่า ชันธอันเป็นปัจจัยให้เกิดการสื่อสารและการสื่อสารทำให้เกิดอัตตานั้นล้วนแล้วแต่ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ทั้งสิ้น

3) อนุศาสน์ปาฏิหาริย์คือคำอธิบายปรัชญานิเทศศาสตร์ว่าการสื่อสารสามารถเป็นสิ่งอัศจรรย์ได้

อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ช่วยอธิบายว่าการสื่อสารเป็นอย่างไรได้บ้างในอีกลักษณะหนึ่ง นั่นคือการสื่อสารสามารถเป็นปาฏิหาริย์คือ มีความเป็นอัศจรรย์ได้ ปาฏิหาริย์ (marvel; wonder; miracle) หมายถึงไม่จำเป็นต้องอาศัยคำอธิบายด้วยระบบตรรกะหรือเหตุผลแบบเป็นวิทยาศาสตร์ก็สามารถเข้าถึง รู้และเข้าใจได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักสองประการคือ หากเนื้อหาที่สื่อสารนั้นเป็นสัจธรรมแท้ (ultimate truth) และผู้สื่อสารคือผู้จริง

4) อำนาจ เพศ กับการสื่อสารคือ มโนทัศน์หลักที่พบในวิทยานิยปรัชญาสังคมและการเมือง

แนวคิด 2 แนวคิด คือ อำนาจ (power) และเรื่องเพศ (gender; sexuality) คือ เรื่องทางสังคมและการเมืองที่พบปรากฏในพระไตรปิฎก โดยมีสาระสำคัญคือ

อำนาจที่แท้จริงสำหรับมนุษย์ปุถุชนแล้วไม่มี เพราะมนุษย์ไม่สามารถบังคับควบคุมให้ใครก็ตามเป็นไปตามความปรารถนาได้ แม้แต่ชีวิตของตนเอง (ชันธ 5) ก็ยังไม่สามารถบังคับควบคุมได้ แล้วจะสามารถบังคับควบคุมผู้อื่นได้อย่างไร เช่น ไม่สามารถควบคุม “รูป” ไม่ให้เสื่อมสลายแตกดับไป เป็นต้น อำนาจที่แท้จริงจึงเป็นสิ่งที่สงวนไว้สำหรับพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์คนอื่นได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้พ้นจากอำนาจของไตรลักษณ์ในชันธ 5 แล้วเท่านั้น

อำนาจหรือกำลังของพระพุทธเจ้าที่สำคัญคือความรู้ชัดหรือที่เรียกว่าญาณประเภทต่างๆ แบ่งได้หลายหมวดหมู่

เช่น ญาณ 3 ญาณ 10 ญาณ 12 และญาณ 16 เป็นต้น ญาณเหล่านี้ทำให้พระพุทธองค์มีความกล้าหาญองอาจ ในการประกาศ (สื่อสาร) พระพุทธศาสนาของพระองค์ กล่าวได้ว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยอำนาจ หรือกำลังญาณคือ ความรู้อย่างนี้เอง ส่วนอำนาจของ ปุณฺณนั้นอธิบายโดยใช้คำว่าพละและอินทรีซึ่งแบ่งออกเป็นชุดต่างๆ กัน เช่น พละ 4 พละ 5 พละ 8 พละ 68 อินทรี 5 เป็นต้น อำนาจเหล่านี้แปรผันไปไม่แน่นอน แต่สามารถแสวงหาผ่านการฝึกฝนตนเองได้

อำนาจที่แท้จริงที่พระพุทธศาสนานำเสนอคือ ความรู้ ที่แท้จริงหรือญาณทัศนะ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนตามคำสอนของพระพุทธเจ้าของบุคคลด้วยตัวบุคคลนั้นๆ เอง ไม่สามารถมอบหมายหรือส่งผ่านให้กัน โดยมรดกได้

สำหรับเรื่องเพศนั้นพบว่ามิตทั้งเรื่องบุรุษและสตรี โดยพบเรื่องของสตรีมากกว่าบุรุษ สตรีในพระไตรปิฎกนั้นมีหลากหลายมิติและพระไตรปิฎกได้ให้คำตอบเรื่องธรรมชาติของสตรีอย่างละเอียดทั้งด้านดี ไม่ดี และที่เป็นกลางๆ แต่พบว่าด้านไม่ดีปรากฏอยู่มากกว่าด้านดี ความเป็นผู้หญิงและความเป็นผู้ชาย (femininity and masculinity) ที่เรียกว่าอัตตินทรีและบุรินทรีนั้น เกิดจากความกำหนดหมายในตน ความเป็นหญิงและความเป็นชายจึงเป็นเพียงการให้ความหมายกับตน อันเป็นความคิดปรุงแต่งลักษณะหนึ่งนั่นเอง บทบาททางเพศในสังคมของผู้หญิงขึ้นอยู่กับผู้ชายและครอบครัว ของฝ่ายชายภายหลังการแต่งงานแล้วเป็นหลัก โดยผู้หญิงปรารถนาอำนาจคือ ความเป็นใหญ่ในครอบครัวมากที่สุด ในแง่ภววิทยาของสตรีในพระพุทธศาสนา สตรีเป็นเพศที่มีปัญหาเป็นทุกข์ ในแง่คุณวิद्याคุณค่าของสตรีมีน้อยกว่าบุรุษ

นอกจากนั้นยังพบว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงปัญหาของรูปหญิงและชาย (biological sex) ด้วยว่าทำให้เกิดการครอบงำจิตของเพศตรงข้าม

5) ปรัชญาภาษากับการสื่อสารในพระไตรปิฎกเป็น เรื่องการสืบทอดความหมาย

การสืบทอดด้วยการสื่อสารเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ พหุญชนะและอรรถะนั้นคือทั้งสัญลักษณ์ภาษาที่ใช้และความหมายที่ต้องการสื่อสาร การสืบทอดที่ยั่งยืนต้องผ่านกระบวนการสื่อสารที่ใช้ถ้อยคำหรือภาษาที่ไม่ผิดเพี้ยนจากของเดิม (originality) เพราะสัญลักษณ์ภาษาคือตัวถ่ายทอดความหมาย หากคำเปลี่ยน ภาษาเปลี่ยน ความหมายก็ย่อมเปลี่ยน และยิ่งเมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า กระบวนการแทนความหมายด้วยภาษาและคำยังผิดเพี้ยนต่อไปเรื่อยๆ ความหมายที่ถูกสร้างขึ้นมาก็ย่อมจะถอยห่างออกจากความหมายเดิมแท้ ความเลือนหายไป (ของความหมายเดิม) จึงเกิดขึ้นด้วยกระบวนการแทนที่ผิดพลาดอย่างต่อเนื่องนี้

นอกจากนั้นยังพบปัจจัยเรื่องผู้สื่อสารหรือผู้สืบทอดด้วยว่าต้องเป็นผู้ที่รู้แจ้งเห็นจริง เป็นแบบอย่างในการสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้เห็นและปฏิบัติตาม รวมทั้งมีความเชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งที่ต้องการจะถ่ายทอด ส่วนผู้รับสารหรือผู้รับมรดกการถ่ายทอดก็ต้องเป็นผู้ว่ากล่าวคือพร้อมที่จะรับฟังการถ่ายทอดด้วย

6) ภายใต้บริบทการสื่อสารระหว่างบุคคลพบ 4 ประเด็นหลัก คือ การวิวาทและการจัดการกับความขัดแย้ง สารานุกรมธรรม การสนทนา และทศ 6 ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณวิทยาการสื่อสารทั้งสิ้น

การวิวาทกันเกิดจากความเห็นที่ไม่ตรงกัน ฝ่ายต่างๆ ที่เกิดการวิวาทกันต่างมีทิฐิและความยึดมั่นในความเห็นของตน มีความรู้ที่ไม่ตรงกับความจริงแท้ด้วยกันทั้งสองฝ่ายแต่กลับนำเสนอความเห็นและยืนยันความเห็นของตนว่าถูกต้องตรงจริง หากรู้สัจธรรมเดียวกันตรงกันก็จะสามารถละทิฐิและความยึดมั่นของตนเสียได้และทำให้เกิดผลในทางตรงข้าม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เห็นโทษของการวิวาทและให้หันมาทำสงครามต่อสู้กับข้าศึกภายในจิตใจของแต่ละปัจเจกบุคคลแทนที่จะไปวิวาทและสร้างความขัดแย้งกับผู้อื่น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการในการสร้างความสามัคคี เพื่อความไม่วิวาท เพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ทำให้เป็นที่รักและเคารพของกันและกัน ที่เรียกว่า

สารานุกรม 6 ประการ อันได้แก่ 1. ตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน 2. ตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน 3. ตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน 4. แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยชอบธรรม 5. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกับเพื่อน 6. มีความเห็นร่วมกันได้กับเพื่อนคนอื่นๆ และลักษณะของมิตรแท้และมิตรเทียมในบริบทการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วย

หลักการสื่อสารระหว่างบุคคลที่พบในพระไตรปิฎกวางอยู่บนหลักคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติต่อกันของภิกษุสงฆ์และเพื่อนมนุษย์ สำหรับปรัชญาแล้วหลักเหล่านี้คือคุณวิทยาของการสื่อสาร ที่เน้นประเด็นเรื่องการพูดและการแสดงออกที่ตรงจริงและระมัดระวังไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งเบียดเบียนกันจนเป็นอันตรายต่อความสัมพันธ์ (relationship) ทั้งในระดับระหว่างบุคคลและรวมไปถึงหมู่คณะ

สำหรับเรื่องการสนทนา (conversation) นั้น ในพระไตรปิฎกให้ความรู้ว่ามีมนุษย์เข้าถึงปัญญาของคู่สนทนาได้ด้วยการสนทนา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องทิส 6 ในฐานะที่เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมว่าประกอบด้วยบุคคลกลุ่มต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลในลักษณะต่างๆ ตามเกณฑ์คือความสำคัญของบุคคลกลุ่มนั้นๆ ที่มีต่อตัวปัจเจกบุคคลหนึ่งๆ และยังทรงกำหนดหน้าที่ที่แต่ละคู่ความสัมพันธ์จะพึงกระทำต่อกันอย่างชัดเจนอีกด้วย (ได้แก่ บิดามารดาเป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย คนรับใช้และคนงานเป็นทิศเบื้องล่าง พระสงฆ์สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน) การสื่อสารและการปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ในสังคมตามแนวทางของพระพุทธองค์นี้คือการปิดป้องทิศทั้ง 6 หรือการจัดการความสัมพันธ์ที่ดีนั่นเอง ทั้งนี้ก็เพื่อความปลอดภัยและความสุขในชีวิตของมนุษย์

ผลการวิจัยส่วนที่ 2

ผลการวิจัยส่วนที่ 2 เป็นการรวบรวมเรื่องการสื่อสารที่พบเข้าไว้ในหมวดที่ว่าด้วยจริยศาสตร์การสื่อสารจากการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่าจุดเน้นของจริยศาสตร์

การสื่อสารคือเรื่องการระมัดระวังการกระทำทางวาจาหรือวจีกรรม การสำรวมอินทรีย์หรือการสำรวมการดูและการฟัง และกระบวนการสื่อสารเพื่อการทบทวนและสถาปนากฎในการอยู่ร่วมกันของกลุ่ม/สังคม เรื่องใหญ่ที่พบมีดังนี้

1) ปาฏิโมกข์ในฐานะที่เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเพื่อการสืบทอด

ปาฏิโมกข์คือ การประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนเพื่อสวดทบทวนสิกขาบท มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงอยู่และสืบทอดสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะปาฏิโมกข์คือกระบวนการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่จะทำให้สมาชิกของกลุ่มสังคมหรือสถาบันรู้ เข้าใจ จดจำ และตระหนักถึงกฎ กติกา ข้อปฏิบัติ (สิกขาบท) และผลของการฝ่าฝืนหากขาดกระบวนการสื่อสารในลักษณะนี้ซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอแล้วกลุ่มสังคมหรือสถาบันศาสนาจะดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะกลุ่มจะดำรงอยู่ได้เพราะมีกฎและบรรทัดฐานให้กลุ่มเป็นเครื่องกำหนดยึดถือ จริยธรรมการสื่อสารในระดับกลุ่มในลักษณะนี้จึงมีความหมายกว้างและให้ความสำคัญกับเป้าหมายของการสื่อสารคือการสืบทอด โดยนัยพุทธวิธีคือ การทบทวนกฎกติกามารยาทที่บัญญัติไว้แล้วอยู่เสมอ

2) การพูด 32 หัวเรื่อง สะท้อนความสำคัญของวจีกรรม

สำหรับจริยธรรมในการสื่อสารระดับปัจเจกบุคคลนั้นพระพุทธศาสนาเสนอเรื่องการพูดหรือวจีกรรมเป็นเรื่องสำคัญ โดยพบเนื้อหาเกี่ยวกับการพูดมากมายและหลากหลายที่สุด ได้แก่ มิจจา วาจา และสัมมา วาจา มุสาวาท (การกล่าวเท็จ) ปิสุณาวาท (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดหยาบ) สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) การพูดมาก การหลอกลวง การกล่าวยกย่องและการตำหนิ การกล่าวความลับและคำล่วงเกินต่อหน้า การพูดโดยรีบร้อน การยัดเยียดและการละเลยคำพูดสามัญ บุคคลผู้ไม่ควรพูดด้วยและควรพูดด้วย การพูดกับการกระทำ การพูดแทรก ผู้พูด 3 ประเภทและ 4 ประเภท การกล่าวกลบเกลื่อนเมื่อถูกสอบสวน การกล่าวหลบเลี่ยงไม่แน่นอน การกล่าวให้เพ่งโทษ

การพูดในมัชฌิมคัมภีร์ การตอบสนองต่อคำพูดของผู้อื่น มาหา การติเตียน การด่าบริภาษ การปกปิดและเปิดเผย การนิทา การพูดและมิตร การซักถาม การแก้งกล่าว ให้คลาดเคลื่อนจากความจริง การสาธยาย การบันลือ สีนหาท การพูดเสียงดัง การยกพระพุทธรูปขึ้นเป็น ภาษาสันสกฤต ความหมายโดยสรุปคือ การพูดต้องยึด หลักจีสุจริตหรือสัมมาวาจาตามหลักมรรคมีองค์แปด คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหยาบ ไม่พูดส่อเสียด และไม่พูด เพื่อเจ้อ นอกเหนือไปจากการพูดในลักษณะอื่นๆ ที่ต้อง ระวังไม่ให้เกิดอีก 28 ประการ

3) พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้ฟังมากเพราะการฟัง ทำให้เกิดปัญญา

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฟังโดย “เงี่ยหูฟัง” คือฟัง โดยความตั้งใจและใช้ปัญญา เพราะจะทำให้เป็นผู้ทรง สุตตะและถึงความเป็นพหูสูตเกิดความเห็นที่ถูกต้องและตรง อย่างไม่รู้ตามพระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมการฟังที่เลวคือ การฟังสิ่งไร้สาระเช่นความบันเทิงเรีงรมย์เพราะเป็นการ ฟังที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์และปัญญา การฟังยังต้อง อาศัยความอดทนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟังโอวาทหรือ คำตักเตือนพร่ำสอน โดยเรียกบุคคลผู้มีจริยธรรมในการ ฟังลักษณะนี้ว่าเป็นผู้ว่าง่าย

4) การดูอันเป็นเรื่องของตาเป็นสิ่งที่ต้องสำรวมระวัง

สำหรับเรื่องการเห็นโดยตรงนั้นพบว่ามีน้อย แต่ มักจะพบแสดงควบคู่ไปกับเรื่องการฟัง อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องภาวะอันยอดเยี่ยมหรือ อนุตตรียะ 6 ประการ โดยมีเรื่องการเห็นอันยอดเยี่ยม เรียกว่าอนุตตรียะทัสสนา เช่น เห็นพระพุทธรองค์ เป็น เรื่องแรก และการเห็นในปฏิจสมุปบาทว่าเกิดจาก อายตนะคือตากระทบรูป และทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ตามมา เช่น เวทนา ตัณหา อุปาทาน ฯลฯ การดูคือ ผัสสะ (ตากระทบรูป) ทำให้เกิดความรู้ (วิญญาณ) อันเป็น ของร้อน จึงต้องระวัง

5) การสำรวมอินทรีย์คือ แนวทางปฏิบัติของการ สื่อสารแนวพุทธ

เรื่องอินทรีย์สังวร หมายถึง การระวังไม่ให้กุศล ธรรมเกิดจากการรับรู้ผ่านทางทวารต่างๆ เช่น ตา หู เป็นต้น

จริยธรรมการสื่อสารในที่นี้จึงหมายถึง การมีสติในขณะที่ เปิดรับสารหรือในขณะที่เกิดกระบวนการสื่อสาร เพราะ การสื่อสารแต่ละขณะเวลาอาจนำมาซึ่งกุศลธรรมได้ด้วย เช่น การคุมหระสพหรือสื่อบันเทิงทั้งหลายเป็นศัตรูต่อ พรหมจรรย์ เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้สำรวมอินทรีย์ และทำให้เกิด ความเสื่อม เป็นต้น

6) สังขาริกังคือ การชักจูงโน้มน้าวในระหว่าง การสื่อสาร

เรื่องสุดท้ายที่พบในพระไตรปิฎกคือเรื่อง “สังขาริกัง” แปลว่า “การชักจูง” ในพระอภิธรรมปิฎกกล่าวถึง เรื่องการชักจูงว่าเป็นเจตสิก (ธรรมที่ประกอบกับจิต สภาวธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิต) ทำให้มีสภาพต่างๆ นานาชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดจิตโลกและจิตมิโทสะ (โลก มุลจิต และโทสมุลจิต)

การที่จิตมีสภาพเป็นอย่างไรอาจเกี่ยวข้องกับสังคม หรือบุคคลอื่น หรืออิทธิพลของการชักจูงจากภายนอก ว่ามีหรือไม่ ในเรื่องนี้พิจารณาได้ว่า ถ้าจิตหรือความรู้สึก นึกคิดเกิดขึ้นเอง ไม่ได้รับแรงจูงใจจากภายนอกเลยก็ แสดงว่าพลังของเจตสิกหรือพลังภายในมีมากเพียงพอ ให้เกิดความโลภหรือความโกรธขึ้นเอง ถ้าหากเป็นจิต ที่เกิดขึ้นโดยมีการชักจูงจากภายนอก จะเป็นโดยการ โฆษณาชวนเชื่อให้อยากได้อะไรหรืออยากซื้อหาสิ่งนั้นสิ่งนี้ก็ดี หรือมีผู้มาออกปากชักชวนให้เห็นดีเห็นงาม หรือยุยงให้ เกิดความโกรธเกลียดผู้หนึ่งผู้ใดก็ดี แสดงว่าพลังเจตสิก ภายในไม่แรงพอ ต้องอาศัยอิทธิพลภายนอกมาช่วย ชักจูงด้วย การจำแนกจิตโดยการกล่าวถึงเงื่อนไขการ ชักจูงให้เกิดขึ้นจากภายนอกโดยสังคมหรือบุคคลอื่นนี้ แสดงถึงหลักเกณฑ์ในธรรมชาติของจิตว่ามีความสัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อมทางสังคม หรือกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งรับรู้และเสพอารมณ์เป็นรูป รส กลิ่น เสียง สิ่งต้องกาย และความรู้สึกนึกคิดอันเนื่องด้วย สิ่งเหล่านี้

โมณฑันเรื่องสังขาริกังนี้แสดงให้เห็นถึงตัวการหรือ สาเหตุหนึ่งของพฤติกรรมมนุษย์อันเนื่องมาจากอิทธิพล ของการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในชีวิตประจำวัน

หากนำข้อค้นพบทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่โดยใช้ เกณฑ์ปรัชญา ทฤษฎี และบริบทการสื่อสารก็จะได้

ข้อสรุปว่า นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎกประกอบด้วย วิทยมณฑลซึ่งมีโครงสร้างดังนี้

1. ปรัชญาการสื่อสาร ได้แก่ อภิปรัชญาการสื่อสาร ญาณวิทยาการสื่อสาร คุณวิทยาการสื่อสาร และปรัชญาภาษา

2. มโนทัศน์ กระบวนทัศน์ และทฤษฎีที่อธิบาย การสื่อสารในมิติและบริบทต่างๆ ได้แก่

a. การสื่อสารภายในบุคคล ได้แก่

i. ขั้น 5

ii. อายุขณะ 12

iii. ปฏิจจสมุปบาท

iv. การสำรวมอินทรีย์

b. การสื่อสารระหว่างบุคคล

i. การวิวาทและการจัดการกับความขัดแย้งด้วย

หลักสารณียธรรม

ii. การสนทนา

iii. การจัดระบบความสัมพันธ์ด้วยทศ 6

c. การสื่อสารกลุ่มและองค์กร

i. การสืบทอดกฎและบรรทัดฐานของกลุ่มและ องค์กรด้วยความหมาย ความดี และความถูกต้องผ่าน พิธีกรรม “ปาฏิโมกข์”

d. การสื่อสารสังคมและวัฒนธรรม

i. จริยธรรมการพูดบนหลักสัมมาวาจา

ii. อำนาจ

iii. เพศธรรม ความเป็นหญิงความเป็นชาย และ บทบาททางเพศของหญิงและชาย

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบของการวิจัยนำไปสู่ข้ออภิปรายที่ว่า นิเทศศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าสอนและพบในพระไตรปิฎก แตกต่างหรือสอดคล้องอย่างไรกับนิเทศศาสตร์ตะวันตก โดยจะสาธิตในรายละเอียดสำหรับความต่างในเชิง

ปรัชญาและกระบวนทัศน์หลักๆ ของการสื่อสารเท่านั้น ส่วนในระดับแนวคิดและทฤษฎีซึ่งมีอยู่มากมายนั่นจะทำการในระดับของการชี้ให้เห็นประเด็นที่ควรได้รับความสนใจ เพื่อวิจัยเชิงเปรียบเทียบต่อไป

หากนำคำถามเชิงปรัชญาการสื่อสารขึ้นตั้ง และนำ ปรัชญาตะวันตกกับนิเทศศาสตร์แนวพุทธที่พบใน พระไตรปิฎกมาเทียบเคียงเพื่อพยายามตอบคำถามใน เบื้องต้นก็จะพบว่า ปรัชญาตะวันตกมีความไม่ชัดเจน ในคำตอบ และเต็มไปด้วยการถกเถียงหาคำตอบตายตัว ที่เป็นสากลไม่ได้ ในขณะที่นิเทศศาสตร์แนวพุทธให้ คำตอบชัดเจนว่าการสื่อสารไม่มีอยู่โดยสาระที่แท้จริง ถึงแม้ว่าการสื่อสารจะทำให้เกิด “การรับรู้” และ “ข้อรู้” แต่การสื่อสารก็ไม่ได้ทำให้เกิด “ความรู้เท่าทันสภาวะ ตามธรรมชาติ” อันหมายถึง “wisdom” เสมอไป

ที่ว่าปรัชญาตะวันตกมีความไม่ชัดเจนในคำตอบนั้น พิจารณาได้จากหลักฐาน 3 ประการ คือ

ประการแรก การเกิดสำนักคิด (traditions) มากมาย และภายในสำนักคตินั้นก็ยังขัดแย้งกันเอง ประวัติศาสตร์ ของสำนักคิดดำเนินไปบนเส้นทางแห่งการโต้แย้ง (arguments) เกี่ยวกับความเชื่อและคุณค่า แต่ก็ยังอยู่ ร่วมกันได้ ดังที่เครกและมุลเลอร์ (Craig & Muller, 2007: xiii) และแมคอินไทร์ (MacIntyre, 1981: 206) ได้อภิปรายปัญหาของปรัชญาและทฤษฎีสื่อสารว่าเต็มไปด้วยการถกเถียง โต้แย้ง ถึงขนาดต้องพยายาม แสวงหาข้อยุติโดยสร้างเครื่องมือที่เรียกว่า “dialogical-dialectical” หรือวิภาษวิธีเชิงสานเสวนาขึ้นมา แต่ก็ไม่ได้รับประกันว่าการสานเสวนาลักษณะนี้จะไม่สร้าง ข้อโต้แย้งใหม่ๆ อันจะนำมาซึ่งการถกเถียงไม่สิ้นสุด ถึงแม้ว่าสำนักคิดอย่างวิภาษวิธีและปรัชญาหลังสมัยใหม่ จะไม่เชื่อในความจริงสากลแบบเดียว แต่มนุษย์เองก็ ยังโหยหาต้องการคำตอบที่ดีที่สุดที่ทุกคนยอมรับได้ เพื่อลดความสับสนมิใช่หรือ

1) ข้อต่างระหว่างปรัชญานิเทศศาสตร์ตะวันตกกับปรัชญานิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ตารางแสดงการเปรียบเทียบระหว่างปรัชญานิเทศศาสตร์ตะวันตกกับนิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ปรัชญานิเทศศาสตร์ตะวันตก	นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก	ข้ออภิปรายหลัก
ปรัชญาวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อนิเทศศาสตร์ ● ปรัชญาวิทยาศาสตร์แบบประจักษ์นิยม และทวินิยม (Hume, Descartes, Berkeley): ความรู้มาจากความคิดเชิงเหตุผล เพศนาการ อัจฉริยะ และประสบการณ์ภายนอก ● สังเคราะห์ปรัชญาเหตุผลนิยม (Kant): ทั้งเหตุผลและประสบการณ์เป็นแหล่งที่มาขององค์ความรู้ ● ปรัชญาปฏิฐานนิยม (Comte, Quetelet, Durkheim, Pearson): การศึกษาสังคมเชิงปริมาณใช้สถิติ ● ปรัชญาภาษาวิธีเชิงปฏิฐาน (Hegel, Marx): ความจริงคือโครงสร้างความขัดแย้ง ● ปรัชญา Apirism (Kant): อุดมคตินิยม ● ปรัชญาปรากฏการณ์นิยม: ความเข้าใจของผู้รับรู้ (verstehen) (Weber)	● ชั้นที่ 5 และอายตนะ 12 คือองค์ประกอบของการสื่อสารและเป็นที่มาของ "ข้อรู้" ไม่ใช่ "ความรู้" ความรู้เกิดจากสติรู้เท่าทันการทำงานของชั้นและอายตนะ ● ปฏิจสมุปบาทแสดงกระบวนการสื่อสาร ● การสำรวมอินทรีย์คือ การสำรวมการสื่อสารเป็นวิธีพัฒนาความรู้ที่แท้คือปัญญา	● ความรู้มาจากไหน มาจากการคิดโดยใช้หลักเหตุผลมาจากภายนอก หรือมาจากภายใน (จิต) หรือจากทั้งสองแหล่ง ● การสื่อสารสร้างความรู้หรือไม่ อย่างไร ● ความรู้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและประสบการณ์ได้หรือไม่

ประการที่สอง ปัญหาทฤษฎีแตกแยกย่อยมากมาย เพราะปัญหาการสื่อสารมีมาก ยิ่งค้นยิ่งพบปัญหาที่มีมิติ สถานการณ์ และแง่มุมหลากหลาย ทำให้คำตอบที่เป็นสากลแทบจะเป็นไปไม่ได้ ฉะนั้นในแง่ของการนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาของการสื่อสารในชีวิตประจำวันอันซับซ้อนแล้วจึงแทบจะเป็นไปไม่ได้สำหรับปัจเจกบุคคลซึ่งไม่ได้ศึกษานิเทศศาสตร์หรือทฤษฎีตะวันตกเลย ปรากฏการณ์ลักษณะนี้ยังเป็นการตอกย้ำความเชื่อวาทอาธิบาย (metanarrative) อันเกิดจากปรัชญารุ่นก่อนนั้นไม่มีอะไรจริงที่จะใช้ยึดถือในการดำรงชีวิต

ประการที่สาม เวลาเปลี่ยน สถานการณ์เปลี่ยน ทฤษฎีเปลี่ยน ไม่มีคำว่า “static” หรือ “เสถียร” ของทฤษฎีในแต่ละสำนัก เจ้าสำนักและสาวเองก็ยอมรับว่าต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และบางครั้งก็ต้องยอมเปลี่ยน “ความคิด” (idea) อันเป็นต้นกำเนิดของสำนักตน (ดู Gadamer, 1989) ปรากฏการณ์ลักษณะนี้ชี้ให้เห็นถึงความแปรปรวนและความไม่แน่นอนของวิชาการตะวันตก

เรื่องความไม่แน่นอน ไม่ลงเป็นแบบเดียวกันของปรัชญานี้ ปยุตโต (2552: 1) กล่าวว่า “ทำให้เป็นเรื่องพื้นเพ ไม่มีที่สิ้นสุด” ท่านไม่พิจารณาปัญหาในลักษณะนี้เลย และปล่อยให้เป็นเรื่องของปรัชญาที่จะถกเถียงกันไป โดยให้เหตุผลว่าหลักการหรือคำสอนต่างๆ เหล่านั้นเป็นเพียงการคิดค้นหาเหตุผลในเรื่องความจริงเพื่อสนองความต้องการทางปัญญาเท่านั้น มิได้มุ่งหมายและแสดงแนวทางปฏิบัติในชีวิตจริง ท่านเสนอให้ศึกษาคำสอนและความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่แท้จริงมากกว่า

หากพิจารณาตามในแง่นี้จะเห็นได้ว่านิเทศศาสตร์แนวพุทธมิได้เป็นเพียงการคิดค้นหาเหตุผลเช่นปรัชญาต่างๆ เพื่อสนองความต้องการปัญญาแบบโลกๆ ในทางการสื่อสารของสังคมและมนุษย์เท่านั้น แต่ได้แสดง “ความจริงแท้” ตามธรรมชาติซึ่งแตกต่างจาก “ความคิด” ของปุทธชนอย่างสิ้นเชิง พร้อมทั้งแนวทางในการปฏิบัติ การสื่อสารด้วยว่าควรทำอย่างไร เพื่อประโยชน์และความผาสุกในชีวิตมนุษย์และสังคม

นิเทศศาสตร์ของพระพุทธเจ้ามีข้อยุติ เพราะแสดงหลักความจริงสายกลางตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า “มัชฌิมนิเทศ” ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสังขารด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้นแล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยการเก็งความจริงทางปรัชญา (ปยุตโต 2552: 6) ถึงแม้ว่าจะเปิดโอกาสให้มีการตีความและอภิปรายบ้างแต่ในที่สุดก็ยอมรับกันในวงวิชาการพุทธศาสตร์ว่าเป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนและตามที่มีการบันทึกถ่ายทอดไว้ในพระไตรปิฎก ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของพระองค์ เพราะเนื้อหาเหล่านั้นมิใช่ความคิดแต่เป็นผลจากการตรัสรู้ธรรมดังกล่าวแล้ว ปรากฏการณ์ลักษณะนี้ดำเนินต่อเนื่องมายาวนานกว่า 2,600 ปีแล้ว ก่อนที่สำนักคิด สำนักปรัชญาตะวันตกและสำนักนิเทศศาสตร์ต่างๆ จะก่อตัวขึ้นเสียอีก

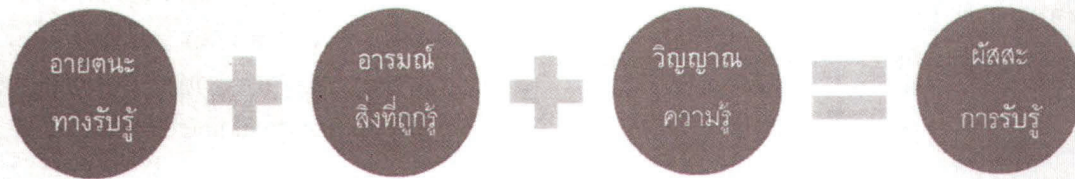
เพื่อยืนยันคำกล่าวนี้นี้จะขอยกตัวอย่างเรื่องคำถามที่ว่า การสื่อสารคืออะไร การสื่อสารเป็นอย่างไร การสื่อสารมีจริงหรือไม่ เกี่ยวข้องกับ “ข้อรู้” และ “ความรู้” อย่างไร ประกอบการพิจารณา

สำหรับนิเทศศาสตร์ตะวันตกแล้วยังไม่อาจตกลงเป็นมติเดียวได้ว่าหมายถึง “communication science” หรือ “communication arts” กันแน่ ปรากฏการณ์ทำนองเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นกับประเทศไทยด้วย โดยคณะวิชาที่สอนด้านการสื่อสารใช้ชื่อที่แตกต่างกันออกไปทั้งนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ หรือวิทยาการจัดการ การสื่อสาร เป็นต้น ส่วนแบบจำลองการสื่อสาร (communication model) ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการค้นหาว่าการสื่อสารคืออะไร มีหน้าตาอย่างไรนั้นมีนับสิบนับร้อยแบบจำลอง และจนถึงวันนี้นี้ยังมีการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบกันต่อไปว่า “การสื่อสารจริงๆ แล้ว เกิดขึ้นได้อย่างไร และที่ไหน” (ดูหลักฐานใน Craig & Muller, 2004: 4) หากเราตั้งคำถามนี้ไว้ให้ตะวันตกค้นหาและถกเถียงกันไปก่อน แต่หันมาค้นคว้าพระไตรปิฎกด้วยเหตุผลที่ ป.อ.ปยุตโตให้ไว้ข้างต้นก็จะพบว่าพระพุทธศาสนามีคำตอบให้ 2,600 ปีมาแล้ว คำตอบและคำอธิบายเหล่านั้นปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างน้อย 23 เล่ม ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่อง ชันธ อายตนะ และปฏิจาสัมปทา

มีขบวนการของการสื่อสารตามแนวพุทธศาสตร์ อันเป็นข้อยุติจึงหมายถึงผัสสะอันเป็นผลลัพธ์ของการ

ที่อายตนะภายนอกหรืออารมณ์กระทบอายตนะภายใน จนเกิดวิญญาณนั่นเอง ดังแผนภาพ

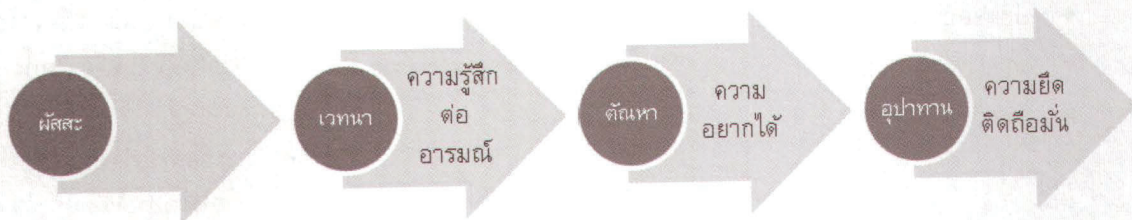
แผนภาพแสดงการเกิดผัสสะ

เช่น ตา (อายตนะภายใน) ดูโทรทัศน์ (อารมณ์ คือ รูปและเสียงอันเป็นอายตนะภายนอก) ทำให้เกิดความรู้ว่าสิ่งที่ดูอยู่คืออะไร (วิญญาณ) นี่คือการกระบวนการของ

ผัสสะอันหมายถึงการรับรู้จากการสื่อสารภายในบุคคล กระบวนการสื่อสารยังไม่หยุดเพียงเท่านี้ ผัสสะได้สร้าง เวทนา ตัณหา อุปาทาน ขึ้นอีก ดังแผนภาพ

แผนภาพแสดงผลของผัสสะ

เช่น เห็นโฆษณาขายรถยนต์รุ่นใหม่ในโทรทัศน์แล้ว รู้สึกชอบ (เวทนา) เกิดอยากได้ (ตัณหา) ติดใจพัวพัน จนถึงขั้นยึดติดถือมั่นค้างใจอยู่ไม่อาจวางลงได้ (อุปาทาน) ทั้งๆ ที่ตามความเป็นจริงไม่อาจถือเอาไว้ได้ เพราะสิ่งนั้นๆ ล่วงเลยผ่านพ้นไปหมดแล้ว นำมาซึ่งความทุกข์

ความรู้ (วิญญาณ) จากการรับรู้ (ผัสสะ) หรือจาก กระบวนการสื่อสารในที่นี้จึงหมายถึงเพียง “ข้อรู้” ว่ารถยนต์นั้นยี่ห้ออะไร สวยสะดุดตาอย่างไร นำเป็น เจ้าของแค่ไหน เท่านั้น หาใช่ความรู้ที่แท้จริงในทาง พุทธศาสตร์คือความรู้ว่าผัสสะเกิดแล้วเพราะตาและหู

กระทบรูปและเสียงจนเกิดวิญญาณคือความรู้ว่าเป็นอะไร และผัสสะนั้นได้ทำให้เกิดผลลัพธ์ตามมาอย่างไรไม่

จุดต่างของแบบจำลองการสื่อสารตะวันตกกับ พระพุทธศาสนา คือแบบจำลองต่างๆ ของตะวันตก ขาดความลึกในการอธิบาย เช่น ไม่มีมโนทัศน์เรื่อง “ผัสสะ” และไม่แยกแยะข้อแตกต่างระหว่าง “ความรู้” กับ “ข้อรู้” และสิ่งสำคัญที่สุดคือแบบจำลองตะวันตก ไม่ได้แสดงเรื่องทุกข์อันเป็นผลพวงของการรับรู้จาก กระบวนการสื่อสารดังที่นิตยสารพุทธศาสตร์แสดง

การอภิปรายข้างต้นได้แสดงให้เห็นแล้วว่าข้อถกเถียงเรื่องความรู้มาจากไหน มาจากการคิดโดยใช้หลักเหตุผลมาจากภายนอก หรือมาจากภายใน (จิต) หรือจากทั้งสองแหล่ง การสื่อสารสร้างความรู้หรือไม่ อย่างไร ความรู้ อยู่เหนือเหตุผลและประสบการณ์ได้หรือไม่ อันเป็นข้อถกเถียงของปรัชญานิเทศศาสตร์ตะวันตกนั้น พระพุทธศาสนาได้ให้คำตอบพร้อมคำแนะนำในการปฏิบัติไว้โดยชัดเจนแล้ว ก่อนที่จะเกิดข้อถกเถียงเหล่านี้เสียอีก

2) ทฤษฎีการสื่อสารของตะวันตกกับนิเทศศาสตร์ของพระพุทธเจ้า

ทฤษฎีนิเทศศาสตร์ตะวันตกในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม หรือ 7 สำนักหลัก และทฤษฎีเหล่านี้ใช้อธิบายการสื่อสารในบริบทหรือระดับการสื่อสาร (communication context/level) ต่างๆ ได้แก่ การสื่อสารภายในบุคคล ระหว่างบุคคล ภายในกลุ่ม/องค์กร และระดับสังคมและวัฒนธรรม หากนำมาเทียบเคียงกับเนื้อหาเรื่องการสื่อสารของพระพุทธเจ้าก็จะได้ผลดังตาราง

ตารางแสดงการเปรียบเทียบระหว่างทฤษฎีนิเทศศาสตร์ตะวันตกกับนิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก

นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก	แนวคิดทฤษฎีนิเทศศาสตร์ตะวันตก	ข้ออภิปราย
• ชั้น 5 • आयตนะ 12 • ปฏิจสมุปบาท • การสำรวมอินทรีย์ • สังขาริกัง	บริบทการสื่อสารภายในบุคคล • Philosophy of Communication • Semiotics and psychology	• ความรู้มาจากไหน มาจากการคิดโดยใช้หลักเหตุผลมาจากภายนอก หรือมาจากภายใน (จิต) หรือจากทั้งสองแหล่ง • การสื่อสารสร้างความรู้หรือไม่ อย่างไร • ความรู้ อยู่เหนือเหตุผลและประสบการณ์ได้หรือไม่ • อำนาจของสัญญาะกับการชักจูงเกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร
• การวิวาทและการจัดการกับความขัดแย้งด้วยหลักสาราณียธรรม	บริบทการสื่อสารระหว่างบุคคล • Conflict management theories	• ความขัดแย้งเกิดจากอะไร การแก้ไขความขัดแย้งต้องใช้ตัวกลาง หรือการแก้ที่

● การสนทนากับปัญญา ● การจัดระบบความสัมพันธ์ด้วยทศ 6 ● สังฆาริกัง	● Conversation models and theories ● Communication and Relationship theories ● Persuasive communication theories	ความเห็น (ทฤษฎี) ● การสนทนาที่มีวัตถุประสงค์ที่แท้จริงคืออะไร การสนทนาได้ทำอะไร ● ระบบความสัมพันธ์ควรเป็นอย่างไร ตามความเห็นตามบทบาททางสังคม หรือตามตำแหน่งทางสังคม ● การชักจูงมีความสำคัญอย่างไรต่อการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ
● การสืบทอดกฎและบรรทัดฐานของกลุ่มและองค์กรด้วยความหมาย ความดี และความถูกต้องผ่านพิธีกรรม “ปาฏิโมกข์”	บริบทการสื่อสารกลุ่มและองค์กร ● Cultivation Theory ● Acculturation Theory ● Ritual Communication Model	● พิธีกรรมมีความสำคัญอย่างไรต่อกลุ่มและองค์กร ● การสืบทอดความหมายของกลุ่มและองค์กรควรมีวิธีการอย่างไรเพื่อสร้างความยั่งยืน
● จริยธรรมการพูดบนหลักสัมมาวาจา ● อำนาจ ● เพศธรรม ความเป็นหญิง ความเป็นชาย และบทบาททางเพศของหญิงและชาย	บริบทการสื่อสารสังคมและวัฒนธรรม ● Ethics of communication ● Theories of communication and power ● Theories of sexuality, gender and sex roles	● จริยธรรมการสื่อสารคืออะไร มีความสำคัญหรือจำเป็นอย่างไรต่อมนุษย์และสังคม ● อำนาจมีกี่ประเภท อำนาจชนิดใดที่มนุษย์ในสังคมควรแสวงหา และการใช้อำนาจควรกระทำอย่างไร ● เพศธรรมคืออะไร อะไรเป็นตัวกำหนดความเป็นหญิง ความเป็นชาย และบทบาททางเพศของบุรุษและสตรีควรเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตประการหนึ่งด้วยว่าสำหรับบริบทการสื่อสารภายในบุคคลซึ่งมีเรื่องชั้น 5 อายตนะ 6 ปฏิจจสมุปบาท และการสำรวมอินทรีย์นั้น อาจจะสละสลวยเป็นระดับปรัชญาหรือเป็นระดับแนวคิด ทฤษฎีที่น่าจะเป็นไปได้ทั้งสองแนวทาง เพราะเรื่องทั้ง 4 นั้นตอบคำถามเชิงปรัชญา 3 สาขาหลักได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถอธิบายปรากฏการณ์การ

สื่อสารในระดับภายในบุคคลได้ด้วย สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่านิเทศศาสตร์ของพระพุทธเจ้ามีความกว้างขวางและลุ่มลึก ในฐานะนักปรัชญาควรมองเห็นความกว้างขวางครอบคลุมของการตอบคำถามว่าการสื่อสารคืออะไร มีจริงหรือไม่ เป็นอย่างไร ควรเป็นอย่างไร และในฐานะนักทฤษฎีการสื่อสารก็ควรจะมองเห็นด้วยว่าสิ่งที่พระพุทธองค์สอนนั้นสามารถอธิบายแง่มุม มิติ และ

ระดับการสื่อสารได้ด้วย สะท้อนสิ่งที่ปยุตโต (2552: 6) ได้แสดงให้เห็นไว้แล้วว่าพุทธธรรมนั้นมีความเป็น “มัชฌิมนธรรม” เพียงใด และเมื่อมี “มัชฌิมนธรรม” จึงไม่น่าแปลกใจที่ทั้งปรัชญาและทฤษฎีจะตีความให้ครอบคลุมได้ทั้งหมด

ผู้วิจัยได้อภิปรายเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่าง นิเทศศาสตร์แนวพุทธศาสตร์กับนิเทศศาสตร์แนวตะวันตก ในระดับปรัชญาโดยหยิบยกประเด็น ชันท์ อายตนะ ปฏิจสมุปบาท และการสำรวมอินทรีย์ไปแล้ว จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีกสำหรับการอภิปรายในประเด็นเหล่านี้ ในระดับแนวคิดทฤษฎี ส่วนประเด็นอื่นๆ ในตารางทั้งในระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม/องค์กร และสังคม วัฒนธรรมนั้นมีเนื้อหาและรายละเอียดมาก หากต้องการให้เกิดความกระจ่างอย่างแท้จริง การอภิปรายอาจจะไม่เพียงพอ ผู้วิจัยจึงเสนอว่าควรให้มีการวิจัยในโอกาสต่อไป เช่น ประเด็น “สังขาริกัง” กับการสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวใจ (persuasive communication) ว่ามีจุดเหมือนจุดต่างอย่างไร “สังขาริกัง” ซึ่งเกิดกับจิต เป็นเรื่องเดียวกับ “designation” หรืออำนาจสั่งการของสัญญาในการทำให้มนุษย์ปฏิบัติตามดังแนวสัญญา-ศาสตร์ตะวันตกหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็นำแนวคิดทฤษฎีของตะวันตกที่เกี่ยวข้องมาเทียบเคียงกับ นิเทศศาสตร์ของพระพุทธเจ้ามาไว้เพื่อการพิจารณาแล้ว พร้อมทั้งได้ตั้งประเด็นที่ควรต้องค้นหาคำตอบเอาไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการแสวงหาคำตอบจากการวิจัยเชิงเปรียบเทียบต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ควรเน้น เรื่องการเปรียบเทียบแนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารของ ตะวันตกกับของพระพุทธเจ้า โดยอาจจะแยกเปรียบเทียบเป็น 3 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1 การเปรียบเทียบทฤษฎีต่อทฤษฎี แนวคิด ต่อแนวคิด โดยยกประเด็นปัญหาขึ้นตั้ง เช่น ปัญหา เรื่องการรับรู้และการเรียนรู้จากการสื่อสารของมนุษย์ เปรียบเทียบระหว่าง “Cognition and Information Processing Theories” กับโมโนทัศน์ “ชันท์ 5” เป็นต้น

ระดับที่ 2 การเปรียบเทียบกลุ่มแนวคิดทฤษฎี หรือสำนักที่เรียกว่า “Tradition” ของตะวันตก กับ กลุ่มแนวคิดที่อธิบายเรื่องเดียวกันที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น การเปรียบเทียบระหว่างสำนักจิตวิทยาสังคม (Socio-psychological Tradition) กับกลุ่มแนวคิดเรื่อง ชันท์ อายตนะ และปฏิจสมุปบาท เป็นต้น

ระดับที่ 3 การเปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีในบริบท หรือระดับการสื่อสารต่างๆ

นอกจากนั้นน่าจะมีการวิจัยกรณีศึกษาการสื่อสาร ของพระพุทธเจ้ากับบุคคลสำคัญๆ และในเหตุการณ์ สำคัญๆ ในช่วงชีวิตของพระองค์ด้วย เช่น กรณีการ สื่อสารกับองคคูสิมมัล การสื่อสารกับปัญจวัคคีย์ การ สื่อสารกับคณะสงฆ์เรื่องอนันตลักขณสูตร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับยุทธวิธีการสื่อสารของ พระพุทธเจ้าในบริบทต่างๆ ด้วย

การวิจัยทั้งหมดข้างต้นจะเป็นแนวทางให้เกิดการพัฒนา “Tradition” ใหม่ คือ “ทฤษฎีนิเทศศาสตร์ แนวพุทธ” หรือ “นิเทศศาสตร์แนวตะวันออก” ต่อไป ในอนาคต

สุดท้ายควรมีการศึกษาว่าจะนำความรู้ที่ได้จากการ วิจัยทั้งหมดไปใช้พัฒนานักสื่อสาร และองค์กรหน่วยงาน ต่างๆ ที่มีภารกิจหลักคือการสื่อสารกับสังคมได้อย่างไร โดยรูปแบบการวิจัยอาจเป็นการวิจัยแบบ “action research” หรือการวิจัยเพื่อการพัฒนา เช่น เรื่อง “การประยุกต์ใช้จริยศาสตร์การสื่อสารของพระพุทธเจ้า กับสื่อมวลชน” เป็นต้น

2) ข้อเสนอแนะสำหรับสื่อมวลชน องค์กรวิชาชีพ การสื่อสาร สถาบันการศึกษาเกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ และนักสื่อสารมวลชนเพื่อสังคม ข้อเสนอแนะสำหรับ บุคคลกลุ่มต่างๆ คือ สื่อมวลชนทุกแขนงควรให้ความสำคัญศึกษาและนำความรู้จากการวิจัยขั้นนี้ไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการพัฒนาจริยธรรมการสื่อสารของตน เช่น การนำเรื่องวจีกรรมและสัมมาวาจาไปใช้อบรมบุคลากร สื่อหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง เป็นต้น สมาคมวิชาชีพโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และการตลาด ต่างๆ ควรนำความรู้เรื่องจริยศาสตร์การสื่อสารไปใช้

ในการสร้างสรรค์ผลงานที่ไม่เป็นพิษต่อสังคม หลักสูตรนิเทศศาสตร์ของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาน่าจะใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ในแบบฉบับตะวันออก นอกเหนือไปจากการเรียนการสอนที่เต็มไปด้วยปรัชญาแนวคิดทฤษฎีตะวันตกแต่เพียงฝ่ายเดียว และควรปลูกฝังให้นิสิต

นักศึกษามีคุณธรรมและจริยธรรมการสื่อสารโดยใช้ข้อค้นพบเรื่องจริยศาสตร์การสื่อสารจากการวิจัยนี้เป็นแนวทางได้ด้วย สุดท้ายนักสื่อสารณรงค์เพื่อสังคมควรศึกษาผลการวิจัยนี้เพื่อนำกลยุทธ์การสื่อสารของพระพุทธเจ้าไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการสื่อสารณรงค์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ปยุตโต, พระธรรมปิฎก ป.อ. นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก 2542.

_____. _____. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร เมื่อดทรา 2545.

_____. พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2552.

ภาษาอังกฤษ

Craig, R.T. & Muller, H.L. (eds.). *Theorizing Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2007.

Gadamer, H-G. *Truth and Method*. (2nd ed.; G. Barden & J. Comins, Trans.). New York: Crossroad, 1989.

Littlejohn, S. W., & Foss, K. A. *Theories of Human Communication* 8th ed. Belmont, CA: Thomson Wadsworth, 2005.

MacIntyre, A. *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1981.

Rogers, E. M. *A History of Communication Study*. New York: The Free Press, 1994.

<http://www.ecrea.eu/divisions/section/id/11> (accessed March 16, 2012).